

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВОДОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Н.Б. Кушнір, к.е.н., професор, О.О. Шостак, аспірант

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

Вода є одним з основних елементів біосфери. Без неї неможливе існування органічної природи. Тому там, де існує життя в будь-якій формі, завжди є вода. Загальне біологічне її значення зумовлюється тим, що вона входить до складу всіх живих організмів. Жоден життєво важливий процес не може здійснюватись без води, і жодна клітина не може обійтись без водного середовища.

Тому водні ресурси є національним багатством кожної держави, важливим природним ресурсом і визначають можливості розвитку більшості галузей господарського комплексу України. В даний час, на фоні збільшення водоспоживання та підвищення вимог до якості води, спостерігається тенденція до зниження в Україні запасів прісних вод та їх прогресуючого забруднення шкідливими стоками, що порушило рівновагу екологічних систем та призвело до втрати їх самовідновної здатності.

Погіршення екологічного стану водних об'єктів спричинило виникнення таких гострих соціальних, економічних і екологічних проблем, як непридатність для використання без додаткового очищення переважної більшості природних водних ресурсів, зростання затрат на очищення стічних вод, незацікавленість водокористувачів у впровадженні водозберігаючих технологій та ін. Вирішення цих проблем залежить передусім від удосконалення засад ефективного, екологічно безпечного використання, відтворення й охорони водних ресурсів.

Вагомий внесок у вирішення цієї проблеми зробили: О. Ф. Балацький, З. В. Герасимчук, Б.М.Данилишин, О.О. Дмитрієва, С.І. Дорогунцов, О.М. Масенко, Є.В. Стаценко, Б.О. Сидорук, М.А. Хвесик, О.В. Яроцька та інші.

На Землі сконцентровано 1,5 млрд км³ води, але лише від 2 до 2,5%, за різними джерелами, від цього об'єму становлять прісні води, з них 0,12% становлять поверхневі води, 30% - підземні води, 69% - льодовики та сніг. Вся прісна вода, що становить основний практичний інтерес людства, зосереджена у підземних джерелах (0,27% всієї гідросфери [4, с.13]), а також у річках і озерах Землі. Раніше вода вважалася невичерпним ресурсом, але із зростанням населення Землі, розвитком сільського господарства і промисловості нестачу води відчули чимало регіонів Землі. Швидке зростання споживання води у державах з економіками, що розвиваються, призводить до того, що споживання води людством у цілому продовжує зростати.

Прогресивний розвиток економічних систем неможливий без достатньої забезпеченості їх водними ресурсами, які можуть бути обмежувальними чинниками кількості населення та розміщення продуктивних сил. Більш того, на відміну від інших ресурсів, наприклад, нафти, газу і т.п., без води людство обійтись не зможе.

Обмеженість водних ресурсів зазвичай проявляється локально через природні умови та їх погіршення або перевищення екологічно допустимих норм відбору і відведення води. При цьому такі характеристики, як якість і кількість води, є визначальними в обмеженості водних ресурсів. На цей час погіршення якості води є більш вирішальним фактором формування дефіциту, ніж її нестача.

Так в Україні за 2009 рік спожито 9,5 млрд.м³ води, що на 0,8 млрд.м³ (на 7,3%) менше порівняно з 2008р. Зокрема, на виробничі потреби підприємств у 2009р. припало 54% (5,1 млрд.м³) всієї використаної води, на побутово-питні потреби – 21% (2,0 млрд. м³), зрошення – 15% (1,4 млрд.м³), ставково-рибне господарство – 8% (0,8 млрд. м³) та на сільськогосподарське водопостачання та інші потреби – 2% (0,2 млрд.м³) [6].

Зменшення використання води, в основному, відбулося за рахунок скорочення її витрат на виробничі (на 0,8 млрд.м³, або на 13,8%) та побутово-питні потреби (на 0,1 млрд.м³, або на 7,0%). Водночас, дещо зросли обсяги використаної води на зрошення (на 187 млн.м³, або на 15,3%), ставково-рибне господарство (на 34 млн.м³, або на 4,7%).

Потреби промисловості задовольнялися також шляхом залучення води в оборотні і повторно-послідовні системи, частка яких у загальному обсязі використання води на виробництво склала 89%. За рахунок цього протягом 2009р. зекономлено 41,4 млрд.м³ свіжої води.

Загальне водовідведення у 2009р. склало 7,7 млрд. м³, що на 1,0 млрд. м³ (на 11,1%) менше проти 2008 року.

Скидання забруднених стоків та безповоротний водозабір негативно впливають на водні ресурси. Протягом 2009р. у водойми скинуто 1,8 млрд. м³ забруднених стоків, що в 1,5 раза менше, ніж у 2008р. При цьому, частка забруднених зворотних вод у загальному водовідведенні становила 23%.

У водойми потрапило 85% (1,5 млрд. м³) недостатньо очищених на очисних спорудах зворотних вод. Решта (0,3 млрд. м³) – надійшла у водойми без будь-якого очищення, що у 2,3 раза (на 0,3 млрд. м³) менше, ніж у 2008р [6].

Необхідно зазначити, що наявна потужність очисних споруд (7,6 млрд. м³) дозволяла повністю очистити забруднені зворотні води.

Причинами скидання забруднених стоків у поверхневі водойми були нестача у більшості населених пунктів централізованого водовідведення, низька якість очищення зворотної води, незадовільний стан функціонуючих очисних споруд.

Провівши аналіз сучасного стану водогосподарського комплексу України можна виділити такі його проблеми [1, 2, 3, 5]:

Економічного характеру: наявність значних за обсягом соціально-економічних збитків від споживання населенням неякісної питної води; зростання витрат на поліпшення якості води; зниження економічних результатів через зростання витрат на додаткове водоочищення для побутово-господарських цілей; прискорення зношення основних засобів водогосподарського комплексу, які контактують із забрудненою водою; додаткові витрати на компенсацію дефіциту води в результаті її забруднення на певній території і т.д.;

Управлінського характеру: відсутність дієвого стимулювання інвестування у водозберігаючі або безводні технології на водомістких підприємствах; необхідність розроблення більш жорстких санкцій та штрафних заходів для суб'єктів господарювання, що ухиляються від своєчасної сплати за водокористування; неповне врахування водної ренти, яка привласнюється водокористувачами; невідповідність швидкості зміни ставок тарифів на воду динаміці розвитку економіки і т.п.;

Екологічного характеру: евтрофікація водних об'єктів; хімічне, теплове, радіаційне, бактеріологічне забруднення водних об'єктів; зміна видового складу та зменшення біорізноманітності водних екосистем; зміна гідрологічного режиму річок внаслідок їх зарегулювання, створення водосховищ та осушення боліт і т.д.;

Соціального характеру: захворюваність населення від споживання забрудненої питної води; відсутність доступної для громадян інформації про стан питної води та системи водопостачання; відсутність суспільного контролю за водними ресурсами та неврахування інтересів усіх верств населення при їх використанні; зменшення територій зон відпочинку та рекреаційних зон внаслідок зростання антропогенного навантаження і т.п.;

Нормативно-правового характеру: відсутність законодавчо-правових документів, які регулюють діяльність басейнових ринків водних ресурсів; недосконалість та необґрунтованість механізму встановлення зборів за спеціальне водокористування; відсутність єдиного водного кадастру з детальними характеристиками водних об'єктів; контроль за оновленням переліку шкідливих речовин-забруднювачів водних ресурсів; необхідність впровадження у практику права більш жорсткої міри відповідальності за порушення водного законодавства; відсутність правил затвердження процедури аукціонів з продажу ліцензій на водокористування і т.д.;

Територіального характеру: неузгодженість економічних інтересів між країнами, які знаходяться у зонах формування основних обсягів стоків, та країнами, що залежать від стану цих водних ресурсів країн; відсутність єдиних договорів між країнами, які знаходяться в одному річковому басейні, щодо узгодженого водокористування; налагодження у поточному режимі обміну інформацією між сусідніми країнами про показники стану спільних водних об'єктів; відмінності узагальнюючих статистичних показників водокористування різних країн породжує неможливість зіставлення їх на міждержавному рівні; відсутність міждержавних інститутів, які могли б збирати інформацію аудиту про стан транскордонних водних об'єктів та економічно впливати на порушення умов спільних басейнових декларацій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Водні ресурси на рубежі XXI ст.: проблеми раціонального використання, охорони та відтворення / [М. А. Хвесик, О. В. Яроцька, І. Л. Головинський та ін.] ; за ред. М. А. Хвесика. — К. : РВПС України НАН України, 2005. — 564 с.
2. Водні ресурси: використання, охорона, відтворення, управління / [А. В. Яцик, Ю. М. Грищенко, Л. А. Волкова, І. А. Пашенюк]. — К. : Генеза, 2007. — 360 с.
3. Григорьев Е. Г. Водные ресурсы России: проблемы и методы государственного регулирования / Е. Г. Григорьев. — М. : Научный мир, 2007. — 240 с.
4. Зекцер И. С. Подземные воды как компонент окружающей среды / И. С. Зекцер. — М. : Научный мир, 2001. — 328 с.
5. Ушаков Е. П. Рентные отношения водопользования в России / Евгений Петрович Ушаков. — М. : Наука, 2008. — 303 с.
6. http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ns_rik/analit/dovkillia09.pdf Державний комітет статистики України, Аналітичні матеріали та доповіді: «Довкілля України у 2009 році»